

10. Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ // Відомості Верховної Ради України. –1991. - № 7.

11. Теория государства и права: Курс лекций

/Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. –М.: Юрист, 2001. –776 с.

Надійшла до редколегії 25.07.2002

ВЕНЕДИКТОВ С.В. СЛУЖЕБНО-ТРУДОВОЕ ПООЩРИТЕЛЬНОЕ ПРАВООТНОШЕНИЕ В СФЕРЕ МАТЕРИАЛЬНОГО СТИМУЛИРОВАНИЯ РАБОТНИКОВ ОВД

Рассмотрены особенности служебно-трудового поощрительного правоотношения в сфере материального стимулирования профессиональной деятельности работников органов внутренних дел.

***

VENEDIKTOV S.V. SERVICE AND LABOR INCENTIVE LEGAL RELATIONS IN THE FIELD OF MATERIAL URGING OF THE EMPLOYEES LAW-ENFORCEMENT ORGANS

The features of service and labor incentive legal relation are reviewed in the field of material urging of professional work of law-enforcement organs employees.

УДК 349.2

О.М. КОРОТКА

Національний університет внутрішніх справ

ПІДСТАВА І УМОВИ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ТРУДОВИМ ПРАВОМ

Розглянуто проблеми з'ясування підстав та умов матеріальної відповідальності суб'єктів трудових правовідносин у зв'язку з наявним майновим правопорушенням.

Підставою виникнення матеріальної відповідальності є трудове майнове правопорушення, тобто винне порушення однією з сторін трудового договору чи контракту своїх обов'язків, внаслідок якого було заподіяно шкоду іншій стороні. Однак, у сучасній науковій літературі цей висновок сприймають не усі автори. "Підставою матеріальної відповідальності є наявність шкоди, завданої підприємству. Умовами настання матеріальної відповідальності виступають: протиправність поведінки працівника; причинний зв'язок між вказаною поведінкою і заподіяною шкодою; вина працівника у заподіяній шкоді", - зазначає П.Д. Пилипенко [1, с.126]. Підставою матеріальної відповідальності, вважають О.С. Пашков та О.В. Смирнов, слід вважати дійсну шкоду, а умови - такі елементи правопорушення, пов'язаного із заподіянням шкоди підприємству, установі, організації, як вина, протиправність діяння і причинний зв'язок між протиправною поведінкою та її наслідками [2, с.323]. "Підставою настання матеріальної відповідальності працівників є трудове майнове правопорушення, тобто невиконання чи неналежне виконання покладених на працівника обов'язків, внаслідок чого і була заподіяна матеріальна шкода", - підкреслюють Г.С. Гончарова, В.В. Жернаков і С.Н. Прилипко [3, с.232]. І.А. Тищенко доводить: "Для покладення на працівника матеріальної відповідальності необхідною є наявність:

- а) дійсної (позитивної) шкоди;
- б) шкоди, заподіяної протиправною поведінкою

працівника;

в) причинного зв'язку між шкодою та протиправною поведінкою працівника;

г) вини працівника у заподіяній майновій шкоді" [4, с.199-200].

Л.А. Сироватська робить висновок: "Підставою виникнення матеріальної відповідальності працівників є майнове правопорушення, що відрізняється від інших дисциплінарних проступків насамперед своїм об'єктом" [5, с.99]. Тобто, "...за трудовим правом відшкодуванню підлягає лише пряма дійсна шкода, під якою, зокрема, необхідно розуміти: витрату, погіршення або знищення цінності майна; необхідність для роботодавця здійснити витрати на відновлення, придбання майна чи інших цінностей або провести зайві, тобто викликані внаслідок порушення працівником трудових обов'язків, грошові виплати. Наявність такої шкоди є підставою для постановки питання про матеріальну відповідальність працівника" [6, с.331]. В.І. Прокопенко позначає: "На відміну від цивільного права, що також визначає умови майнової відповідальності, трудове право виділяє з цих умов підставу матеріальної відповідальності - пряму дійсну шкоду. Лише тільки за наявності цієї підстави - шкоди - можна ставити питання про те, чи може працівник бути притягнутий до відповідальності, чи є умови цієї відповідальності" [7, с.422].

Наступну позицію займають Г.І. Чанишева і Н.Б. Болотіна: "Підставою виникнення матеріальної від-

повідальності є трудове майнове правопорушення, тобто винне порушення однією з сторін трудового договору своїх трудових обов'язків, внаслідок якого було заподіяно майнову шкоду іншій стороні. Власник або уповноважений ним орган відповідно до ст.ст.131, 153 Кодексу законів про працю України зобов'язаний створювати умови, необхідні для нормальної роботи і забезпечення повного збереження наданого працівнику майна, створювати безпечні умови праці. Працівники повинні дбайливо відноситись до майна підприємства, установи, організації і здійснювати заходи по відверненню шкоди. Невиконання сторонами трудового договору цих обов'язків може призвести до виникнення шкоди й притягнення до матеріальної відповідальності" [8, с.319-320].

Отже, розбіжність точок зору вчених щодо з'ясування підстав і умов матеріальної відповідальності торкається двох аспектів:

а) підставою матеріальної відповідальності є пряма дійсна шкода чи майнове правопорушення;

б) хто є суб'єктом матеріальної відповідальності - лише працівники чи ще й власник або уповноважений ним орган. Стосовно другого аспекту доказовий матеріал має просту схему: працівники відповідають перед власником чи уповноваженим ним органом у особі певного підприємства, установи, організації за свої винні протиправні дії, внаслідок яких було заподіяно майнову шкоду іншій стороні трудового договору, так само і власник (уповноважений ним орган) у особі певного підприємства, установи, організації відповідає перед працівниками, за заподіяну їм внаслідок винних протиправних дій майнову шкоду. Звідси: суб'єктами трудового майнового правопорушення за загальним правилом є сторони трудового договору чи контракту - працівники і власники підприємств, установ, організацій або уповноважені ними органи.

Обґрунтування спочатку прийнятої позиції, що підставою виникнення матеріальної відповідальності є трудове майнове правопорушення, тобто винне порушення однією з сторін трудового договору чи контракту своїх обов'язків, внаслідок якого було заподіяно майнову шкоду іншій стороні, має складніший характер і потребує більш розгорнутої доказової схеми. Як категорія матеріальної діалектики "підстава" відноситься до числа багатозначних і важко пояснюваних понять. Зміст категорії "підстава" найбільш чітко викладено у філософському енциклопедичному словнику. Під підставою розуміється "достатня умова для чого-небудь: буття, пізнання, думки, діяльності" [9, с.512]. Головна ознака даної категорії - це об'єктивність. У пізнішому виданні філософського словника позначено: "Підстава - це судження чи ідея, з дійсності якої необхідно випливає дійсність іншого судження чи ідеї (наслідку): логічна підстава чи підстава пізнання" [10, с.323]. Водночас, під підставою розуміється

причина, достатній привід, який виправдовує щонебудь [11, с.397].

У праві "підстава відповідальності" є фундаментальною категорією, на якій ґрунтується законність і справедливість. Це та сама юридична точка зору, що може стати основою законності або беззаконня [12, с.78]. Як вказує О.Ф. Скакун, підставою юридичної відповідальності є сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність можливою, а відсутність сукупності таких обставин її виключає [13, с.476]. Розгляд категорії "підстава" у філософському та загальнотеоретичному аспектах дозволяє зробити висновок: для настання матеріальної відповідальності потрібна не одна умова, а декілька. І якщо пряма дійсна шкода є лише однією умовою з багатьох інших, то юридичний термін "правопорушення" є "достатньою підставою" для застосування до винної у заподіянні майнової шкоди сторони трудового договору чи контракту досліджуваного різновиду юридичної відповідальності.

Таким чином, підставою матеріальної відповідальності є майнове правопорушення, скоєне однією з сторін трудового договору чи контракту, внаслідок якого заподіяно шкоду майнового характеру іншій стороні. Відповідно до умов виникнення матеріальної відповідальності слід віднести: вину, пряму дійсну шкоду, протиправну поведінку однієї з сторін трудового договору, причинний зв'язок між протиправною поведінкою і результатом такої у формі прямої дійсної шкоди. Три умови мають об'єктивну якість, адже водночас вони є ознаками об'єктивної сторони правопорушення. Вина ж має суб'єктивну якість, бо є складовою суб'єктивної сторони правопорушення. Висновок, який має теоретично-практичне значення для подальшого дослідження матиме наступну логіку:

- будь-яке правопорушення має певний склад, тобто сукупність його головних, визначальних елементів, виділених законодавцем як типових, необхідних і й той же час достатніх для притягнення до юридичної відповідальності;

- майнове правопорушення, скоєне однією з сторін трудового договору (контракту), має суб'єкт і суб'єктивну сторону, об'єкт і об'єктивну сторону;

- у сукупності цих ознак достатньо для настання матеріальної юридичної відповідальності за трудовим правом;

- умови матеріальної відповідальності є найважливішими ознаками об'єктивної та суб'єктивної сторони елементного складу майнового правопорушення, це: вина, протиправна поведінка, пряма дійсна шкода, причинний зв'язок між протиправною поведінкою і прямою дійсною шкодою.

Отже підстава і умови матеріальної відповідальності суб'єктів трудових правовідносин тісно поєднані і знаходяться у діалектичному розвитку й взаємодії. Не може бути майнового правопорушення без умов матеріальної відповідальності, а настання умов

матеріальної відповідальності без скоєння майнового правопорушення. Водночас, ст.130 Кодексу законів про працю України [14, ст.375], яка має назву "Загальні підстави і умови матеріальної відповідальності працівників", не відбиває даного наукового висновку з трьох причин:

1) у назві статті зазначена лише одна сторона трудового договору, поза полем зору законодавця лишилась інша сторона - власник або уповноважений ним орган;

2) у тій же назві зазначена не підстава, а підстави матеріальної відповідальності, що безпідставно помножує останні, адже підстава матеріальної відповідальності може бути лише одна - це майнове правопорушення;

3) зміст наведеної статті не містить складу майнового правопорушення, зазначені лише основні ознаки об'єктивної сторони: вина, пряма дійсна шкода, протиправна поведінка. Означене обумовлює наступні заходи щодо удосконалення назви і змісту досліджуваної статті Кодексу законів про працю України [14, ст.375]. По-перше, назва статті має бути зміненою на "Підстава і загальні умови матеріальної відповідальності сторін трудового договору". По-друге, зміст статті повинен відбивати не лише загальні умови даного різновиду юридичної відповідальності, але й елементарний склад майнового правопорушення: суб'єкт, суб'єктивну сторону та об'єкт, об'єктивну сторону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Трудове право України: Курс лекцій /За ред. П.Д. Пилипенка. -Львів, 1996.
2. Советское трудовое право: Учебник /Под ред. А.С. Пашкова, О.П. Смирнова. -М.,1982.
3. Трудовое право в вопросах и ответах: Учебно-справочное пособие /Под ред. В.В.Жернакова. -Х.,2000.
4. Проблемы трудового права /Под ред. В.И. Смолярчука. -М., 1968.
5. Сыроватская Л.А. Ответственность за нарушение трудового законодательства. -М., 1990.
6. Трудовое право. Учебник /Под ред. О.В. Смирнова. -М., 1998.
7. Прокопенко В.И. Трудове право України: Підручник. -Х., 1998.
8. Чанышева Г.И., Болотина Н.Б. Трудовое право Украины. -Х., 1999.
9. Философский энциклопедический словарь. -М., 1989.
10. Философский энциклопедический словарь. -М., 2000.
11. Ожегов С.И. Словарь русского языка. -М., 1987.
12. Малахов И.П. Основания уголовной ответственности // Советское государство и право. -1991. -№ 6.
13. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник. -Х., 2000.
14. Кодекс законів про працю України // Відомості Верховної Ради України. -1971. -№ 50.

Надійшла до редколегії 26.07.2002

КОРОТКАЯ Е.Н. ОСНОВАНИЕ И УСЛОВИЯ МАТЕРИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПО ТРУДОВОМУ ПРАВУ

Рассмотрены проблемы выяснения оснований и условий материальной ответственности субъектов трудовых правоотношений в связи с имеющимся имущественным правонарушением.

***

KOROTKAJA E.N. THE BASIS AND CONDITIONS OF A FINANCIAL RESPONSIBILITY TO THE LABOR LAW

The problems of finding - out of the basis and conditions of a liability of the subjects of labor legal relations are reviewed in connection with an available property offence.

УДК 331

О.В. КУЗНІЧЕНКО, канд. юрид. наук

Національний університет внутрішніх справ

ТРУДОВІ КОНФЛІКТИ: ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Розглянуто порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) та практика його реалізації спеціальними державними органами; запропоновано деякі аспекти удосконалення чинного законодавства.

При переході України до ринкових відносин, де поки ще панує безробіття, розквіт тіньової економіки і корупції на фоні збільшення частки приватного

капіталу, низької купівельної спроможності населення через мізерну зарплату і пенсію, де гальмують непомірно високі податки на вітчизняного товаро-